

Print ISSN: 2251-6654

Online ISSN: 2588-3542

Journal of Family Counseling and Psychotherapy

Volume 13, Issue 1 - Serial Number 36 – March 2024

doi.org/10.22034/fcp.2024.139384.2170

Providing a Psychological Educational Model for Children of Divorce to Reduce New Social Harms

Received: 12 - 7 - 2023

Accepted: 23 - 2 - 2024

Chiman Mustafapour

Ph.D. student of specialized family counseling, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Sanandaj Branch, Sanandaj, Iran.

Parviz Karimisani

Associate Professor of Psychology and Counseling, Islamic Azad University, Shabestar branch, Shabestar, Iran (Corresponding Author).

Asadollah Vaisi

Karimisani.counsel@gmail.com

Assistant Professor of Counseling, Tehran Payam Noor University, Tehran, Iran.

Abstract

Background: Today, families in every society suffer from many damages, one of which is divorce. **Objective:** The purpose of this research was to provide a psychological educational model for children of divorce to reduce new social harms. **Method:** In terms of purpose, the research was fundamentally applied, and in terms of the type of data, it was of the hybrid type (ultracomposition and theme analysis). It should be noted that the research method was based on the qualitative part of thematic analysis. To systematically review the emerging social harms from 2000 to 2022 through science databases, 25 professors of the university were selected in the qualitative section by snowball method and at the limit of theoretical saturation. In the present study, semi-structured interviews were used in the interview stage with academic experts and parents of divorce to design the protocol. Validity criteria (Guba & Lincoln, 1994) were used to evaluate the designed protocol, and the reliability coefficient between codings was used to calculate reliability. **Findings:** Based on the findings, 77 sub-components (open code) and 14 components (central code) were extracted in the form of 3 main factors (selective code) as issues and problems in families concerning emerging social injuries, in this connection, family and individual factors include Economic loss, transformation of values, physical and psychological effects, dimming of communication in the real world and waste of time, and communication factors also included components such as transformation of communication, mixing of right and wrong border, creating grounds for inappropriate access and dimming of real communication. Finally, social factors also include indicators such as psychological injuries, creating grounds for anxiety in society, creating grounds for the transformation of interpersonal relationships, new communication and information technologies, suicide due to computer games, destruction of social relationships and social isolation, cultural and social damages and They were risky behaviors. **Conclusion:** Children who participate in the program of psychological education protocol for children of divorce concerning emerging social traumas acquire a positive attitude towards their ability to change in themselves and the surrounding environment.

Keywords: *emerging social injuries, children of divorce, psychological education*

Introduction

Simultaneously with the expansion of the Industrial Revolution and the range of needs, the deprivations caused by the impossibility of meeting the desires and needs of life caused strong and widespread corruption, rebellion, criminality, wandering, theft sexual deviations, and others. Damages have been done. Social damage in any society is considered one of the major factors threatening the social system (Qolizadeh, 2019). Sederman et al. (2017) in research titled Examining the Effects of Family, Communication Style and the Role of Parents in Delinquency and alcohol consumption in Teenagers, concluded that children who live in unhealthy families are more likely to be delinquent and drink alcohol. turn at a young age.

In any case, according to individual, family, and social factors as well as the development of new communication technologies, newly emerging injuries are spreading and in many countries, considering this growing trend, to prevent and deal with them is planned; But in Iran, due to the rapid development of technologies and the development of the Internet and virtual space, no effective planning and solutions have been devised to deal with such harms, and this has caused an increase in the scope of these harms throughout the country. Of course, it can become the basis for other social issues and

Method

In terms of purpose, the research was fundamental-applied, and also, in terms of the

problems (Esmailizadeh, 2016). Perhaps no invention and innovation in the 20th century, such as the growth and development of technology, the Internet, satellites, and various communication tools, has brought such extensive possibilities to influence social change and transformation. The amount of use of the Internet and virtual networks is expanding so much that cyber threats are rapidly becoming a global phenomenon (Imani & Shiralena, 2017).

The presented models regarding emerging social harms have been compiled depending on the culture of each society and according to the theoretical foundations and specific explanations of that society. Social damage is a matter of value whose criteria can be different in every society (Abdullahi, 2017) and we cannot easily generalize the results of studies conducted in other cultures to our culture. On the other hand, reducing social harm requires changing the role of the family and parents in different situations, which is affected by the cultural context (Qolizadeh, 2019). Therefore, the models presented regarding the factors affecting the reduction of emerging social harms cannot be a practical model for different cultures, and the native model should be developed based on cultural and social criteria and conditions.

type of data, it was of the compositional type (ultracomposition and theme analysis).

The statistical population of the Farankaib section (review) of scientific documents and documents, including specialized books, research, theses, and articles in the world in the field of emerging social harms from 2000 to 2022, were used through scientific databases. In the qualitative section of university professors in 1400-1401 who have sufficient expertise and experience in the field of the research topic. In this research, in the phase of identifying new social harms, divorced parents and university professors were interviewed, which was considered according to the saturation principle of 23 interviewees, that is, interviewees number 24 and 25 did not add new codes to the interviews, and the interview stopped.

It was designed to measure the opinion of experts regarding the validity of the protocol (external validity). To evaluate the designed protocol, four main criteria were considered: 1-

findings

The analysis of the answers collected from the interviews with experts, the study of the theoretical foundations and background of the research (Prisma Model), and the integration of the interview and the Prism Model were used to answer the research question in three separate phases. After coding the semantic units and reaching the saturation limit (when no new categories or codes are obtained from

Compliance; 2- Ability to understand; 3- ability to generalize; 4- control; Also, (Creswell, 2012) raised questions about the procedure of creating the protocol and stated that as much as the educational protocol is important, the procedure of its preparation should also follow a certain order. Several strategies are used to determine the accuracy of qualitative findings, such as alignment, review by members, extensive and rich description, etc. In this research, the strategy of "review by members" was used to determine the accuracy of the findings. (Creswell, 2012).

Data analysis is the main focus of theme analysis. In each study as a whole, data collection, data organization, and data analysis are interdependent. To analyze the data obtained from the interview as well as the theoretical foundations, three types of Corbin's systematic coding (open coding, axial coding, and selective coding) were used .

the text analysis or new interviews), they were categorized based on the similarity of the codes to each other and finally, 14 categories emerged from the qualitative data. The output of the analysis can be seen as described in Table 1. This table is the result of open-centered and selective coding that was done with the opinion of project supervisors.

Table 1

Open, axial, and selective (optional) coding

Concepts	Selective encoding	Axial coding	open coding (index)	Interviewee code
Causes of emerging social harms	The causes of adolescents' tendency to new social harms	Intrapersonal problems	Long dreams and fantasy	I6, I8, I10, I17, I4
			Avarice	I6, I8, I10, I17, I4
			Seeking power, independence, and wellness	I13, I14, I15
			Timidness	I10, I9, I1, I13, I11
			Aggression	I10, I9, I1, I13, I11
			Fun and enjoyment	I6, I8, I10, I17, I4
			Identitylessness and aimlessness in life	I6, I8, I10, I17, I4
		social problems	Divorce of parents	I10, I9, I1, I13, I11
			Poverty and livelihood problems	I12, I5, I14, I2, I11
			Disruption of the family center	I10, I9, I1, I13, I11
			Unemployment and lack of employment	I10, I9, I1, I13, I11
			Nabab's friends	I6, I8, I10, I17, I4
			Cultural poverty and improper upbringing	I10, I9, I1, I13, I11
			Media and mass communication tools	I6, I8, I10, I17, I4
The most important issues and problems in families	Family and personal problems	Financial problems	Loss of financial information	I10, I6, I5, I1, I7
			Having high costs in virtual networks	I10, I9, I1, I13, I11
			Putting pressure on parents	I6, I8, I10, I17, I4
			Creating tension and stress for parents	I10, I9, I1, I13, I11
		Transformation of values	The context of fueling rumors	I13, I14, I15
			Visible emergence of differences in views	I12, I5, I14, I2, I11
			Providing a context for comparing different cultures	I10, I9, I1, I13, I11
			Disruption of family functioning	I10, I8, I1, I3, I4
		Physical and mental problems	Fading beliefs and traditions	I12, I5, I14, I2, I11
			Worry and loss of confidence	I10, I9, I1, I13, I11
			Dominance of a negative view	I13, I14, I15
			Promoting negative thoughts	I12, I5, I14, I2, I11
			Promoting false culture	I12, I5, I14, I2, I11
			Discrediting people	I10, I9, I1, I13, I11
poor eyesight	I10, I6, I5, I1, I7			
Sleep disorder	I12, I5, I14, I2, I11			
Immorality caused by excessive use of virtual spaces	I10, I9, I1, I13, I11			
Headache	I6, I8, I10, I17, I4			
Fading communication in the real world	joint's pain	I10, I9, I1, I13, I11		
	feeling exhausted	I6, I8, I10, I17, I4		
	Arguments, disputes, and anger	I6, I8, I10, I17, I4		
	Getting away from reality	I13, I14, I15		
	Decreased opportunity to be with families	I10, I9, I1, I13, I11		
	Decreased opportunities for interpersonal conversations and socializing with people around	I13, I14, I15		

	wasting time	Losing good times in these spaces	I12, I5, I14, I2, I11		
Communication problems	The transformation of communication	Loss of trust between children and parents	I10, I9, I1, I13, I11		
		to be afraid Unsaifty	I10, I9, I1, I13, I11 I13, I14, I15		
	True and false boundary fusion	Disobedience of children	I2, I6, I10, I20		
		Loss of thought control	I10, I8, I1, I3, I4		
		Recognition of right and wrong by children has decreased	I6, I8, I10, I17, I4		
		Ignorance of the positive and negative parts of virtual spaces	I10, I9, I1, I13, I11		
		Feeling worthless	I6, I8, I10, I17, I4		
		Lack of mutual understanding	I10, I9, I1, I13, I11		
		Telling many lies	I10, I9, I1, I13, I11		
		A lot of presence in cyberspace	I13, I14, I15		
		Creating grounds for inappropriate access	Desperation to continue living	I10, I9, I1, I13, I11	
				Not having positive relationships with others	I6, I8, I10, I17, I4
Lack of life skills	I10, I9, I1, I13, I11				
Not having a healthy lifestyle	I6, I8, I10, I17, I4				
Fading of real communication	Lack of self-esteem and independence	I2, I6, I10, I20			
		Having excessive expectations from parents	I10, I8, I1, I3, I4		
social problems	Psychological injuries	Excessive involvement of others in parenting matters	I12, I5, I14, I2, I11		
		Constantly scolding and humiliating	I10, I9, I1, I13, I11		
		Being punished for disobeying parental orders	I6, I8, I10, I17, I4		
		Decreased physical activity	I10, I8, I1, I3, I4		
		Setting the stage for anxiety in society	Indulging in false and immoral entertainment	I2, I6, I10, I20	
				Early puberty in children	I10, I6, I5, I1, I7
				Unauthorized businesses	I12, I5, I14, I2, I11
				The growth and abuse of some deviant groups	I10, I9, I1, I13, I11
		Setting the stage for the transformation of interpersonal relationships	The field of slander	I6, I8, I10, I17, I4	
				A mix of true and false news	I6, I8, I10, I17, I4
Creating insecurity	I10, I9, I1, I13, I11				
	Improper use of these spaces in children		I6, I8, I10, I17, I4		
Increasing emotional divorce among parents	I10, I9, I1, I13, I11				
	The context of increasing marital infidelity		I10, I8, I1, I3, I4		
The rule of coldness and darkness between children and parents	Increasing the level of expectations from life and spouses	I2, I6, I10, I20			
			I10, I8, I1, I3, I4		

Discussion

Designing a new and scientific method to reduce these injuries can help these children's problems and ultimately improve the educational level and reduce social anomalies in the community. Therefore, this research was conducted to design a psychological training protocol for children of divorce concerning emerging social injuries, and in this connection, the most important issues and problems in families were first identified, based on the findings, 77 sub-components (open code), 14 The component (core code) was extracted in the form of 3 main factors (selective code) as issues and problems in families related to emerging social harms, in this connection, family and individual factors include economic loss, transformation of values, physical and psychological complications. the weakening of communication in the real world was a waste of time, and the communication factors also included components such as the transformation of communication, the mixing of right and wrong boundaries, the creation of grounds for inappropriate access, and the weakening of real communication. Finally, social factors also included indicators such as harm. psychological issues, laying the groundwork for anxiety in society, laying the groundwork for the transformation of interpersonal relationships, new communication and information technologies, suicide due to computer games, destruction of social relations and social isolation, cultural and social damage, and risky behaviors. Its identified factors, dimensions, and

components have also been mentioned in some previous studies.

Providing educational/interventional models focused on enriching individual skills and interpersonal relationships is effective on how to manage individual and interpersonal interactions, the perception of situational experiences, and a person's preferred way of managing interpersonal conflicts. Based on this, the protocol of psychological training for children of divorce concerning emerging social injuries shows a relationship between strengthening and teaching conflict management skills, with increasing people's sense of control over conflict situations and their ability to reach a compromise solution. Also, these educational efforts are effective in reducing a person's self-confidence in their negative responses in conflict situations. Also, this protocol develops self-discipline and self-discipline. By increasing commitment towards helping and caring for others, increasing perspective-taking abilities, and improving problem-solving skills and positive social interaction, it tries to reduce emerging social harms. Psychological training protocol for children of divorce concerning emerging social injuries by emphasizing the necessity of self-support and using adaptive methods to face conflicting interpersonal experiences and empowering them in some areas such as the ability to request and commit to adapt to demands Life and its ability to emphasize individual needs with the commitment to be careful not to ignore the requirements of

adaptation to the surrounding environment, in strengthening coping resources and enriching individual and interpersonal relationship skills, plays an important role in reducing the problems of children of divorce. In addition, children who participate in the program of psychological education protocol for children

of divorce concerning emerging social injuries, on the one hand, gain a positive attitude towards their ability to change themselves and the surrounding environment, and on the other hand, They learn how to deal with others and society and stressful environmental situations.

References

- Abdullahi, M. (2017). Social damage and its evolution in Iran. *Tehran, Aghah Publications. (Persian)*
<https://www.agahbookshop.com/>
- Creswell, J. (2012). Qualitative research and research design: choosing among five approaches (narrative research, phenomenology, foundational data theory, ethnography, case study). Translated by Hasan Danaei Fard, Hossein Kazemi, Tehran, Eshraghi Publications, Safar. (Persian)
<https://www.gisoom.com/>
- Esmailizadeh, V. (2016). The role of the family in preventing crimes and social harm. *Ilam Police Science Quarterly*, 6(24), 69-60. (Persian) <https://www.magiran.com/paper/2479592/>
- Imani, M., & Shiralynia, Kh. (2017). The role of family function and process in adolescents' Internet addiction. *Family Counseling and Psychotherapy Quarterly*, (2), 163-142. (Persian)
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.22516654.1394.5.2.7.5>
- Qolizadeh, B. (2019). Investigating the social harms of teenagers and the role of the media in its prevention and control. *Journal of Media*, 31 (1), 166-147. (Persian)
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.10227180.1399.31.1.7.1>

Print ISSN: 2251-6654

Online ISSN: 2588-3542

Journal of Family Counseling and Psychotherapy

Volume 13, Issue 1 - Serial Number 36 - March 2024

doi.org/10.22034/fcp.2024.139384.2170

ارائه الگویی آموزشی روانشناختی برای کودکان طلاق جهت کاهش آسیب های

نوپدید اجتماعی

پذیرش: ۱۴۰۲-۱۲-۰۴

دریافت: ۱۴۰۲-۰۴-۲۱

چیمین مصطفی پور دانشجوی دکتری مشاوره تخصصی خانواده، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سنندج، سنندج، ایران.

پرویز کریمی ثانی دانشیار روانشناسی و مشاوره، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شبستر، شبستر، ایران.

karimisani.counsel@gmail.com

اسدالله ویسی استادیار مشاوره، دانشگاه پیام نور تهران، تهران، ایران.

چکیده

امروزه خانواده‌ها در هر جامعه‌ای دچار آسیب‌های متعددی می‌شوند که یکی از آنها طلاق است. هدف از این پژوهش ارائه الگویی آموزشی روانشناختی برای کودکان طلاق جهت کاهش آسیب‌های نوپدید اجتماعی بود. پژوهش به لحاظ هدف، بنیادی-کاربردی و به لحاظ نوع داده‌ها، از نوع آم ترکیبی (فراترکیب و تحلیل تم) بود. روش پژوهش به لحاظ ماهیت در بخش کیفی تحلیل مضمون بود. جامعه آماری اسناد بالادستی جهت مرور نظام‌مند در زمینه آسیب‌های نوپدید اجتماعی از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ از طریق پایگاه داده‌های علم، در بخش کیفی ۲۵ نفر از اساتید دانشگاه به روش گوله‌برفی و در حد اشباع نظری انتخاب شدند. در پژوهش حاضر از مصاحبه‌های نیمه‌ساختار یافته در مرحله مصاحبه با متخصصان دانشگاهی و والدین طلاق برای طراحی پروتکل استفاده شد که برای ارزیابی پروتکل طراحی شده از معیارهای روایی (Guba & Lincoln, 1994) استفاده و برای محاسبه پایایی از ضریب پایایی بین کدگذاری‌ها استفاده شد. بر اساس یافته‌ها ۷۷ زیرمولفه (کد باز)، ۱۴ مولفه (کد محوری) در قالب ۳ عامل اصلی (کد گزینشی) بعنوان مسایل و مشکلات در خانواده‌ها در رابطه با آسیب‌های نوپدید اجتماعی استخراج شد که در این ارتباط عوامل خانوادگی و فردی شامل ضرر اقتصادی، دگرگونی ارزش‌ها، عوارض جسمی و روانی، کم‌رنگ شدن ارتباطات در دنیای واقعی و اتلاف وقت بود و عوامل ارتباطی نیز شامل مولفه‌هایی چون دگرگونی ارتباطات، آمیختگی مرز درست و نادرست، ایجاد زمینه برای دسترسی‌های نامناسب و کم‌رنگ شدن ارتباطات واقعی بودند نهایتاً عوامل اجتماعی نیز شامل شاخص‌هایی از قبیل آسیب‌های روانشناختی، زمینه‌سازی برای تشویش در جامعه، زمینه‌سازی برای دگرگونی روابط بین فردی، فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی، خودکشی در اثر بازی‌های رایانه‌ای، تخریب روابط اجتماعی و انزوای اجتماعی، آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی و رفتارهای پرخطر بودند. کودکانی که در برنامه پروتکل آموزش روانشناختی به کودکان طلاق در رابطه با آسیب‌های نوپدید اجتماعی شرکت می‌کنند نگرش مثبتی نسبت به توانایی خویش‌شان برای تغییر در خود و محیط اطراف کسب می‌کنند.

کلیدواژه‌ها: آسیب‌های نوپدید اجتماعی، کودکان طلاق، آموزش روانشناختی

مقدمه

خانواده اولین هسته اجتماع و اساسی ترین بنیان جامعه است که نقش مهمی در بهداشت روانی فرزندان و اعضای جامعه دارد. با این وجود، امروزه خانواده‌ها در هر جامعه‌ای دچار آسیب‌های متعددی می‌شوند که یکی از آنها طلاق است (Weaver & Schofield, 2018). طلاق مجموعه وسیعی از تغییرات و سازماندهی‌های مجدد را در خانواده ایجاد می‌کند. این تغییرات شامل تغییر محل سکونت، روابط خانوادگی و استانداردهای زندگی می‌شود که نه تنها سازگاری زوجین بلکه تعادل روانی فرزندان و اطرافیان را نیز به خطر می‌اندازد. طلاق همچنین در بسیاری از موارد مشکلات اقتصادی، اجتماعی و روانی به همراه دارد (Jeremy, 2015). در واقع طلاق یکی از وقایع پر تنش در طول زندگی مشترک و مهمترین شاخص آشفتگی زندگی زناشویی است که ساختار شناختی افراد را مختل می‌کند و به دنبال آن شیوه‌های مقابله با تنیدگی در فرد، ناکارآمد می‌شوند. وقوع طلاق فقط به زوجین آسیب‌های روانشناختی وارد نمی‌کند، بلکه سلامت روانشناختی فرزندان نیز از این واقعه به خطر می‌افتد (Qamari Givi & Khushnodunya Chamachai, 2017). کودکان طلاق نسبت به سایر همسالان خود از لحاظ عاطفی، اجتماعی و تحصیلی رتبه‌های پایین تری را احراز می‌کنند (Ebrahimi, 2017).

در سال‌های اخیر این معضل اجتماعی در کشور ما روند رو به رشدی داشته است؛ ایران رتبه چهارم طلاق را در جهان به خود اختصاص داده است که زنگ خطر برای جامعه و خانواده‌ها محسوب می‌شود (Ranjbar, 2015). کودکان طلاق به خاطر سن پایین تر و مهارت‌های ناکارآمد، یکی از اصلی ترین قربانیان طلاق هستند و بیشترین آسیب را متحمل می‌شوند (Weaver & Scofield, 2018). اوضاع زندگی خانوادگی پس از طلاق و برچسب‌ها و قضاوت‌های جامعه، موجب می‌شود تا این کودکان دائما با فشارها و تنش‌های گوناگون دست و پنجه نرم کنند. آنها مجبورند به دلیل مسئله‌ای که نقشی در آن نداشته‌اند، سوژه کنجکاوی‌ها، دخالت‌ها، قضاوت‌ها و پیشداوری‌های اطرافیان قرار بگیرند و در بیشتر مواقع طلاق والدین خود را پنهان کنند و به دنبال عدم افشای هویت خانوادگی خود باشند. آنها برای رهایی از فشار برچسب‌های هرزه، ولگرد و عقده‌ای، سرزنش‌ها، بدبینی‌ها، ترحم و دلسوزی دیگران و گاه سوء استفاده جنس مخالف بابت طلاق والدین، تقلا می‌کنند (Esmailzadeh, 2016). همزمان با گسترش انقلاب صنعتی و دامنه نیازمندی‌ها، محرومیت‌های ناشی از عدم امکان برآورده شدن خواسته‌ها و نیازهای زندگی، موجب گسترش شدید و دامنه‌دار فساد، عصبان، تبهکاری، سرگردانی، دزدی و انحراف‌های جنسی و دیگر آسیب‌ها شده است. آسیب‌های اجتماعی در هر جامعه‌ای یکی از عمده ترین عوامل تهدید کننده نظام اجتماعی تلقی می‌شود (Qolizadeh, 2019). سدرمن¹ و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان بررسی اثرات خانواده، سبک ارتباطی و نقش والدین در بزهکاری و مصرف مشروبات الکلی در نوجوانان، به این نتیجه رسیدند کودکانی که در خانواده‌های ناسالم هستند، بیشتر احتمال دارد که به بزهکاری و نوشیدن الکل در سنین پایین روی بیاورند.

در هر حال، با توجه به عوامل فردی، خانوادگی، اجتماعی و همچنین توسعه فناوری‌های نوین ارتباطی، آسیب‌های نوپدید رو به گسترش هستند و در بسیاری از کشورها با در نظر گرفتن این روند رو به رشد برای پیشگیری و مقابله با آنها برنامه‌ریزی شده است؛ اما در ایران با توجه به سرعت گسترش فناوری‌ها و توسعه اینترنت و فضای مجازی هنوز برنامه‌ریزی و راهکار مؤثری برای مقابله با این گونه آسیب‌ها تدبیر نشده است و این موجب افزایش دامنه این آسیب‌ها در سراسر کشور شده است

¹ . Sodermans

که البته می‌تواند زمینه‌ساز سایر مسائل و مشکلات اجتماعی دیگر گردد (Esmailizadeh, 2016). شاید هیچ اختراع و نوآوری در قرن بیستم، همچون رشد و پیشرفت تکنولوژی، اینترنت، ماهواره، انواع وسایل ارتباطی چنین امکانات گسترده‌ای را برای اثر گذاشتن بر تغییر و دگرگونی اجتماعی به ارمغان نیاورده باشد. میزان استفاده از اینترنت و شبکه‌های مجازی چنان رو به گسترش است که تهدیدات سایبری به سرعت در حال تبدیل شدن به یک پدیده جهانی است (Imani & Shiralena, 2017).

مدل‌های ارائه شده در مورد آسیب‌های اجتماعی نوپدید، بسته به فرهنگ هر جامعه و با توجه به مبانی نظری و تبیین‌های خاص آن جامعه از خانواده تدوین شده‌اند. در واقع، آسیب‌های اجتماعی موضوعی ارزشی است که معیارهای آن در هر جامعه‌ای می‌تواند متفاوت باشد و ما نمی‌توانیم نتایج مطالعات انجام شده در فرهنگ‌های دیگر را به آسانی به فرهنگ خود تعمیم دهیم. از طرفی دیگر، کاهش آسیب‌های اجتماعی، نیازمند تغییر نقش خانواده و والدین در موقعیت‌های مختلف است که چنین تغییر نقش‌هایی متأثر از بافت فرهنگی است (Qolizadeh, 2019). بنابراین، مدل‌های ارائه شده در خصوص عوامل موثر بر کاهش آسیب‌های اجتماعی نوپدید نمی‌توانند مدلی کاربردی برای فرهنگ‌های گوناگون باشند و بهتر است که مدل بومی بر اساس معیارها و شرایط فرهنگی و اجتماعی، تدوین شود.

علی‌رغم فراوان بودن آسیب‌های اجتماعی نوپدید در جامعه ایران و نابهنجار محسوب شدن آن بر اساس تعالیم دینی و هنجارهای اجتماعی و هنجارهای سنتی خانواده ایرانی، متأسفانه مداخلات و برنامه‌های آموزشی و درمانی محدودی در این زمینه تاکنون ارائه و اجرا شده است، به همین جهت، تدوین و اجرای برنامه‌های مداخله‌ای در جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی نوپدید امری ضروری به نظر می‌رسد و در این حوزه خلاء نیز پژوهشی وجود دارد و جهت پر شدن این خلاءها، محقق در نظر دارد تا الگویی برای کاهش آسیب‌های نوپدید اجتماعی و بررسی اثربخشی آن در بین کودکان طلاق ارائه دهد. بر این اساس، این پژوهش با هدف الگویی برای کاهش آسیب‌های نوپدید اجتماعی و بررسی اثربخشی آن در بین کودکان طلاق انجام خواهد گرفت.

روش

روش پژوهش حاضر از نوع کیفی و به روش ترکیب تحلیل مضمون و گراندد تئوری بود. جامعه آماری بخش فرارکیب (مرور) اسناد و مدارک علمی شامل کتب تخصصی، تحقیقات انجام شده پایان‌نامه‌ها، مقاله‌ها در جهان در زمینه آسیب‌های نوپدید اجتماعی از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ از طریق پایگاه داده‌های علمی استفاده شد. در بخش کیفی از اساتید دانشگاه در سال ۱۴۰۱-۱۴۰۰ که در زمینه موضوع پژوهش از تخصص و تجربه کافی برخوردارند که در این پژوهش در فاز شناسایی آسیب‌های نوپدید اجتماعی با والدین مطلقه و اساتید دانشگاه مصاحبه شد که با توجه به اصل اشباع ۲۳ مصاحبه شونده در نظر گرفته شد یعنی مصاحبه شونده‌های شماره ۲۴ و ۲۵ کد جدیدی به مصاحبه‌ها اضافه نکردند و مصاحبه متوقف شد.

ابزارها

در بخش کیفی پژوهش حاضر از مصاحبه‌های نیمه‌ساختار یافته در مرحله مصاحبه با متخصصان دانشگاهی و والدین طلاق برای طراحی پروتوکول استفاده شد. در مصاحبه‌های انفرادی با مصاحبه شونده‌گان، برای بررسی مقدماتی از ۳ سؤال اصلی از

متخصصان و ۶ سوال از والدین طلاق استفاده شد؛ با توجه به اینکه بعد از انجام ۲۳ مصاحبه از متخصصان، عوامل اصلی و فرعی در مصاحبه‌های قبلی تکرار شدند، پژوهشگر به اشباع^۱ رسید، یعنی داده‌های جدید با داده‌هایی که قبلاً جمع‌آوری شده، تفاوتی نداشت و اشباع حاصل شد و مصاحبه‌ها متوقف گردید. مدت زمان انجام مصاحبه بین ۳۰ تا ۹۰ دقیقه بود. به منظور سنجش نظر متخصصان در رابطه با اعتبار پروتوکول (روایی بیرونی) طراحی شد. برای ارزیابی پروتوکول طراحی شده چهار معیار اصلی در نظر گرفته شد: ۱- تطبیق؛ ۲- قابلیت فهم؛ ۳- قابلیت تعمیم؛ ۴- کنترل؛ هم‌چنین (Creswell, 2012) در خصوص روال پدید آوردن پروتوکول نیز سؤالاتی را مطرح کرده و بیان داشته همان‌قدر که پروتوکول آموزشی مهم است، روال تهیه آن نیز می‌بایست از یک نظم خاصی پیروی کرده باشد. برای تعیین صحت یافته‌های کیفی از چندین راهبرد استفاده می‌شود مثل هم‌سو سازی، بررسی توسط اعضا، توصیف انبوه و غنی و ... که در این تحقیق برای تعیین صحت یافته‌ها از راهبرد "بررسی توسط اعضا"^۲ استفاده شد (Creswell, 2012).

اعتبار پذیری: در پژوهش حاضر نیز معیار اعتبار پذیری تا حد امکان رعایت شد. بدین شکل که پژوهشگر در تمام مراحل پژوهش، هدف و سؤال پژوهش را در نظر داشت و خط‌مشی خود را بر اساس آن تعیین کرد تا دسترسی به اطلاعات معتبر از مصاحبه‌شونده‌ها را مقدور سازد؛ پژوهشگر نتایج تحلیل داده‌های خود را به متخصصان امر ارائه می‌کرد و نظر آنان را جویا می‌شد؛ پژوهشگر طی فرآیند جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها دیدگاه و استراتژی خود را مورد بازبینی قرار داد.

قابلیت اعتماد: در این پژوهش نیز تلاش شد تا اصل اعتماد تا حد امکان رعایت شود. مراحل انجام پژوهش و تحلیل داده‌ها به روشنی توصیف شد تا هر خواننده و منتقدی بتواند آن را مورد حسابرسی^۳ قرار دهد. لازم به ذکر است که چندین بار فرایند پژوهش توسط اساتید راهنما و مشاور مورد ارزیابی و کنترل قرار گرفت.

انتقال‌پذیری: در انتقال پذیری از روش‌های ویژه کدگذاری^۴ در طول مرحله تحلیل داده‌ها استفاده می‌شود. برای محاسبه پایایی بازآزمون از میان مصاحبه‌ها چند مصاحبه به عنوان نمونه انتخاب شده و هر کدام از آن‌ها در یک فاصله زمانی کوتاه و مشخص دوباره کدگذاری شد. روش محاسبه پایایی بین کدگذاری‌های انجام گرفته توسط محقق در دو فاصله زمانی بدین ترتیب بوده است:

$$\text{درصد پایایی} = \frac{\text{تعداد توافقات}}{\text{تعداد کل کدها}} \times 100 \quad (1)$$

در این پژوهش ضریب پایایی بین کدگذاری‌های انجام شده ۸۱ درصد به دست آمد که بیانگر قابل قبول بودن آن است. تأییدپذیری: در پژوهش حاضر، شاخص‌های اولیه به دست آمده بر اساس مصاحبه‌ها توسط پژوهشگر تفسیر شد و پس از آن، بار دیگر مراحل پژوهش و تحلیل داده‌ها توسط اساتید مشاور و راهنما بررسی شد.

1. Saturation
2. Member checking
3. Audit trial or Inquiry trial
4. Coding

شیوه اجرای پژوهش

تحلیل داده‌ها، محور اصلی تحلیل مضمون است. در هر مطالعه به‌عنوان یک کل، جمع‌آوری داده‌ها، تنظیم داده‌ها و تحلیل داده‌ها به هم وابستگی متقابل دارند. برای تحلیل داده‌های به دست آمده از مصاحبه و نیز مبانی نظری از سه نوع کدگذاری سیستماتیک کوربین (کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی) بهره برده شد.

یافته‌ها

برای جمع‌آوری داده‌های بخش کیفی با ۲۳ نفر از اساتید دانشگاه و مردان و زنان مطلقه شهرستان بوکان جهت شناسایی آسیب‌های نوپدید اجتماعی کودکان طلاق مصاحبه شد. به‌طور کلی، مشخصات مصاحبه‌شوندگان در جدول ۱، ارائه شده است.

جدول ۱ آمار جمعیت شناختی بخش کیفی

متخصصان	جنسیت	تحصیلات	مدت طلاق (سال)	تعداد فرزند	متخصصان منتخب
والدین طلاق	مرد	کارشناسی	۵	۲	متخصص اول
	زن	کارشناسی ارشد	۳	۱	متخصص دوم
	مرد	کارشناسی	۷	۲	متخصص سوم
	مرد	کارشناسی	۴	۱	متخصص چهارم
	زن	کارشناسی ارشد	۳	۱	متخصص پنجم
	مرد	فوق دیپلم	۶	۲	متخصص ششم
	مرد	کارشناسی	۷	۱	متخصص هفتم
	زن	کارشناسی	۷	۲	متخصص هشتم
	مرد	فوق دیپلم	۹	۳	متخصص نهم
	زن	دیپلم	۱۳	۳	متخصص دهم
	زن	دیپلم	۱۵	۳	متخصص یازدهم
	زن	کارشناسی	۶	۲	متخصص دوازدهم
	مرد	کارشناسی	۵	۱	متخصص سیزدهم
زن	کارشناسی ارشد	۴	۱	متخصص چهاردهم	
زن	کارشناسی	۸	۲	متخصص پانزدهم	
متخصصان	جنسیت	رشته تحصیلی	سابقه خدمت	محل خدمت	متخصصان منتخب
مرد	روانشناسی	۱۵	دانشگاه الزهرا	متخصص شانزدهم	
زن	مشاوره	۱۷	دانشگاه علامه طباطبائی	متخصص هفدهم	
مرد	روانشناسی	۱۹	دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب	متخصص هجدهم	
زن	مشاوره	۱۶	دانشگاه الزهرا	متخصص نوزدهم	
مرد	روانشناسی	۱۲	دانشگاه تهران	متخصص بیستم	
زن	روانشناسی	۹	دانشگاه تهران	متخصص بیست و یکم	
زن	روانشناسی	۱۰	دانشگاه الزهرا	متخصص بیست و دوم	
مرد	روانشناسی	۱۳	شهید بهشتی	متخصص بیست و سوم	

از تحلیل پاسخ‌های جمع‌آوری شده از مصاحبه با متخصصان، مطالعه مبانی نظری و پیشینه پژوهش (مدل پرزما) و همین‌طور تلفیق مصاحبه و مدل پرزما برای پاسخ به سؤال پژوهش در سه فاز مجزا استفاده شد. بعد از کدگذاری واحدهای معنایی و رسیدن به حد اشباع (زمانی که از تحلیل متن یا مصاحبه‌های جدید، مقولات یا کدهای جدیدی به دست نیاید)، بر اساس مشابهت کدها به یکدیگر مقوله‌بندی شدند و در نهایت ۱۴ مقوله از داده‌های کیفی پدیدار شدند. خروجی حاصل از تحلیل، به شرح جدول ۲ می‌توان مشاهده کرد. این جدول حاصل کدگذاری باز محوری و گزینشی است که با نظر ناظرین طرح انجام شده است.

جدول ۲ کدگذاری باز، محوری و گزینشی (انتخابی)

مفاهیم	کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (شاخص)	کد مصاحبه شونده
	علل گرایش	مشکلات درون فردی	آرزوهای بلند و خیال پردازی	16, 18, 110, 117, 14
	نوجوانان به		زیاده خواهی	16, 18, 110, 117, 14
	آسیب های		قدرت طلبی، استقلال و عافیت طلبی	113, 114, 115
	نوپدید اجتماعی		کم رویی	110, 19, 11, 113, 111
			پرخاشگری	110, 19, 11, 113, 111
			خوش گذرانی و لذت طلبی	16, 18, 110, 117, 14
علل آسیب های			بی هویتی و بی هدفی در زندگی	16, 18, 110, 117, 14
نوپدید اجتماعی		مشکلات اجتماعی	طلاق والدین	110, 19, 11, 113, 111
			فقر و مشکلات معیشتی	112, 15, 114, 12, 111
			آشفته گی کانون خانواده	110, 19, 11, 113, 111
			بیکاری و عدم اشتغال	110, 19, 11, 113, 111
			دوستان ناباب	16, 18, 110, 117, 14
			فقر فرهنگی و تربیت نادرست	110, 19, 11, 113, 111
			رسانه ها و وسایل ارتباط جمعی	16, 18, 110, 117, 14
	مشکلات خانوادگی و فردی	مشکلات اقتصادی	از دست رفتن اطلاعات مالی	110, 16, 15, 11, 17
			داشتن هزینه های بالا در شبکه های مجازی	110, 19, 11, 113, 111
			وارد کردن فشار بر والدین	16, 18, 110, 117, 14
			ایجاد تنیدگی و استرس برای والدین	110, 19, 11, 113, 111
		دگرگونی ارزش ها	زمینه دامن زدن به شایعات	113, 114, 115
			بروز مشهود اختلافات در دیدگاه ها	112, 15, 114, 12, 111
			فراهم شدن زمینه برای مقایسه فرهنگ های مختلف	110, 19, 11, 113, 111
			اختلال در کارکرد خانواده	110, 18, 11, 13, 14
			کم رنگ شدن اعتقادات و سنت ها	112, 15, 114, 12, 111
			نگرانی و افت اعتماد	110, 19, 11, 113, 111
			حاکم شدن دیدگاه منفی	113, 114, 115
			ترویج افکار منفی	112, 15, 114, 12, 111
			ترویج فرهنگ غلط	112, 15, 114, 12, 111
			ریختن آبروی افراد	110, 19, 11, 113, 111
	مشکلات جسمی و روانی		ضعف بینایی	110, 16, 15, 11, 17
			اختلال در خواب	112, 15, 114, 12, 111
			بداخلاقی ناشی از استفاده بی رویه از فضاهای مجازی	110, 19, 11, 113, 111
			سردرد	16, 18, 110, 117, 14
			درد مفاصل	110, 19, 11, 113, 111
			احساس خستگی	16, 18, 110, 117, 14
			جر و بحث، مجادله و عصبانیت	16, 18, 110, 117, 14
	کم رنگ شدن ارتباطات در دنیای واقعی		دور شدن از واقعیت	113, 114, 115
			کم شدن فرصت حضور در کنار خانواده ها	110, 19, 11, 113, 111

I13, I14, I15	کم شدن فرصت گفت و گوهای بین فردی و معاشرت با اطرافیان		
I12, I5, I14, I2, I11	از دست دادن زمان های مناسب در این فضاها	اتلاف وقت	
I10, I9, I1, I13, I11	افت اعتماد بین فرزندان و والدین	دگرگونی ارتباطات	مشکلات ارتباطی
I10, I9, I1, I13, I11 I13, I14, I15	هراسان بودن عدم امنیت		
I2, I6, I10, I20 I10, I8, I1, I3, I4 I6, I8, I10, I17, I4 I10, I9, I1, I13, I11 I6, I8, I10, I17, I4 I10, I9, I1, I13, I11 I10, I9, I1, I13, I11 I13, I14, I15	سرکشی فرزندان از دست رفتن قابلیت کنترل فکر تشخیص درست و نادرست توسط فرزندان کمتر شده بی اطلاعی از بخش های مثبت و منفی فضاهای مجازی احساس بی ارزشی داشتن نداشتن درک متقابل گفتن دروغ های زیاد حضور زیاد در فضای مجازی	آمیختگی مرز درست و نادرست	
I10, I9, I1, I13, I11 I6, I8, I10, I17, I4 I10, I9, I1, I13, I11 I6, I8, I10, I17, I4 I2, I6, I10, I20 I10, I8, I1, I3, I4	نالامیدی برای ادامه زندگی نداشتن روابط مثبت با دیگران برخوردار نبودن از مهارت های زندگی نداشتن سبک زندگی سالم کمبود احساس عزت نفس و استقلال داشتن انتظارات بیش از حد از والدین	ایجاد زمینه برای دسترسی های نامناسب کم رنگ شدن ارتباطات واقعی	
I12, I5, I14, I2, I11	دخالتهای بیش از اندازه دیگران در امور فرزندپروری		
I10, I9, I1, I13, I11 I6, I8, I10, I17, I4 I10, I8, I1, I3, I4	مرتب سرزش و تحقیر کردن تنبیه شدن به دلیل سرپیچی از دستورات والدین کم شدن فعالیت های جسمی	آسیب های روانشناختی	مشکلات اجتماعی
I2, I6, I10, I20	سرگرم شدن به سرگرمی های کاذب و غیراخلاقی		
I10, I6, I5, I1, I7	بلوغ زود رس کودکان		
I12, I5, I14, I2, I11 I10, I9, I1, I13, I11 I6, I8, I10, I17, I4 I6, I8, I10, I17, I4	کسب و کارهای غیرمجاز رشد و سوءاستفاده برخی از گروه های انحرافی زمینه تهمت زنی آمیختگی اخبار درست و نادرست	زمینه سازی برای تشویش در جامعه	
I10, I9, I1, I13, I11 I6, I8, I10, I17, I4	ایجاد ناامنی استفاده نادرست از این فضاها در فرزندان	زمینه سازی برای دگرگونی روابط بین فردی	
I10, I9, I1, I13, I11 I10, I8, I1, I3, I4 I2, I6, I10, I20 I10, I8, I1, I3, I4	افزایش طلاق عاطفی در بین والدین زمینه افزایش خیانت های زناشویی افزایش سطح توقعات از زندگی و همسران حاکم شدن سردی و کدورت بین فرزندان و والدین		

در ادامه فاز دوم یعنی کدگذاری بر اساس مبانی نظری و پیشینه پژوهش انجام شد. با توجه به مطالعه در مبانی نظری و پیشینه پژوهش مسائل روانشناختی کودکان طلاق در رابطه با آسیب های نوپدید اجتماعی بررسی و کدگذاری شد که نتایج در جدول ۳ قابل ملاحظه است.

جدول ۳ لیست کلیه مفاهیم استخراج شده از مبانی نظری و پیشینه پژوهش جهت شناسایی مسائل روانشناختی کودکان طلاق در رابطه با آسیب های نوپدید اجتماعی

مفاهیم انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (شاخص)
مشکلات خانوادگی و فردی	مشکلات اقتصادی	از دست رفتن اطلاعات مالی داشتن هزینه های بالا در شبکه های مجازی وارد کردن فشار بر والدین ایجاد تنیدگی و استرس برای والدین
دگرگونی ارزش ها		زمینه دامن زدن به شایعات بروز مشهود اختلافات در دیدگاه ها فراهم شدن زمینه برای مقایسه فرهنگ های مختلف اختلال در کارکرد خانواده کم رنگ شدن اعتقادات و سنت ها نگرانی و افت اعتماد حاکم شدن دیدگاه منفی ترویج افکار منفی ترویج فرهنگ غلط ریختن آبروی افراد
مشکلات جسمی و روانی		ضعف بینایی اختلال در خواب بداخلی ناشی از استفاده بی رویه از فضاهای مجازی سردرد درد مفاصل احساس خستگی چر و بحث، مجادله و عصبانیت
مشکلات ارتباطی	دگرگونی ارتباطات	افت اعتماد بین فرزندان و والدین هراسان بودن عدم امنیت سرکشی فرزندان از دست رفتن قابلیت کنترل فکر تشخیص درست و نادرست توسط فرزندان کمتر شده بی اطلاعی از بخش های مثبت و منفی فضاهای مجازی احساس بی ارزشی داشتن نداشتن درک متقابل گفتن دروغ های زیاد حضور زیاد در فضای مجازی
		نامیدی برای ادامه زندگی نداشتن روابط مثبت با دیگران برخوردار نبودن از مهارت های زندگی نداشتن سبک زندگی سالم کمبود احساس عزت نفس و استقلال داشتن انتظارات بیش از حد از والدین دخالل بیش از اندازه دیگران در امور فرزندپروری

Olofsson (2019), Sarrami et al. (2017), DuPont et al. (2020)

Sclater & Piper (2019)

Nikpour et al. (2021), Hesse et al. (2020), Brown & Sclater (2019), Visser & Van Lawick (2021)

Sclater & Piper (2019)

	مرتب سرزش و تحقیر کردن تنبيه شدن به دليل سرپیچی از دستورات والدین		
	دور شدن از واقعیت کم شدن فرصت حضور در کنار خانواده ها کم شدن فرصت گفت و گوهای بین فردی و معاشرت با اطرافیان از دست دادن زمان های مناسب در این فضاها		
Landers & Marin (2021)	کم شدن فعالیت های جسمی سرگرم شدن به سرگرمی های کاذب و غیراخلاقی	آسیب های روانشناختی	مشکلات اجتماعی
	بلوغ زود رس کودکان کسب و کارهای غیرمجاز رشد و سوءاستفاده برخی از گروه های انحرافی زمینه تهمت زنی آمیختگی اخبار درست و نادرست ایجاد ناامنی		
Visser & Van Lawick (2021), Olofsson (2019), Sarrami et al. (2017)	استفاده نادرست از این فضاها در فرزندان افزایش طلاق عاطفی در بین والدین زمینه افزایش خیانت های زناشویی افزایش سطح توقعات از زندگی و همسران حاکم شدن سردی و کدورت بین فرزندان و والدین	زمینه سازی برای دگرگونی روابط بین فردی	
	نداشتن هدف در ارتباطات خود با دیگران محرومیت های ناشی از عدم امکان برآورده شدن خواسته ها		آسیب های نوظهور اجتماعی
	داشتن ارتباطاتی با کیفیت های پایین در روابط افزایش دل بستگی به لذت های خودمحور حضور در فضای مجازی برای رفع نیاز عاطفی	تخریب روابط اجتماعی و انزوای اجتماعی	
Olofsson (2019), Sarrami et al. (2017), DuPont et al. (2020), Nikpour et al. (2021)	اعتیاد به مواد مخدر و الکلی رانندگی بزهکاری و دزدی رفتارهای انحرافی ارتکاب جرم توسعه مفاسد و کجروی ها	رفتارهای پرخطر	

در نهایت با تلفیق فاز یک و دو و پیدا کردن کدهای مشترک و متفاوت کدگذاری نهایی در جدول ۴ ارائه می شود:

جدول ۴ مولفه‌ها و ابعاد شناسایی شده مبتنی بر ادبیات، پیشینه و کدگذاری

مفهوم	بعد	متغیر (مولفه)	تعداد گویه
مشکلات خانوادگی و فردی		ضرر اقتصادی	۴
		دگرگونی ارزش‌ها	۱۰
		عوارض جسمی و روانی	۷
مشکلات ارتباطی		کمرنگ شدن ارتباطات در دنیای واقعی	۳
		اتلاف وقت	۱
		دگرگونی ارتباطات	۵
مشکلات اجتماعی		آمیختگی مرز درست و نادرست	۷
		ایجاد زمینه برای دسترسی‌های نامناسب	۴
		کمرنگ شدن ارتباطات واقعی	۴
مشکلات اجتماعی		آسیب‌های روانشناختی	۳
		زمینه‌سازی برای تشویش در جامعه	۵
		زمینه‌سازی برای دگرگونی روابط بین فردی	۵
مشکلات اجتماعی		فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی	۳
		خودکشی در رایانه‌ای	۲
		بازی‌های رایانه‌ای	۲
مشکلات اجتماعی		تخریب روابط اجتماعی و انزوای اجتماعی	۲
		آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی	۳
		رفتارهای پرخطر	۳

مهمترین مسائل و مشکلات در خانواده‌ها

بر اساس عوامل شناسایی شده فوق مدل مفهومی نهایی پژوهش به قرار زیر است:

شکل ۱ مدل پژوهش حاصل از بخش کیفی مصاحبه با والدین و متخصصان و مدل پریزم

بعد از تعیین مهمترین مسائل و مشکلات خانواده‌های دارای کودکان طلاق، راهبردهای بررون رفت از آن شناسایی شد که و

ابعاد شناسایی شده مبتنی بر ادبیات، پیشینه و کدگذاری برای راهبردهای حل مشکل در جدول ۵ قابل مشاهده است.

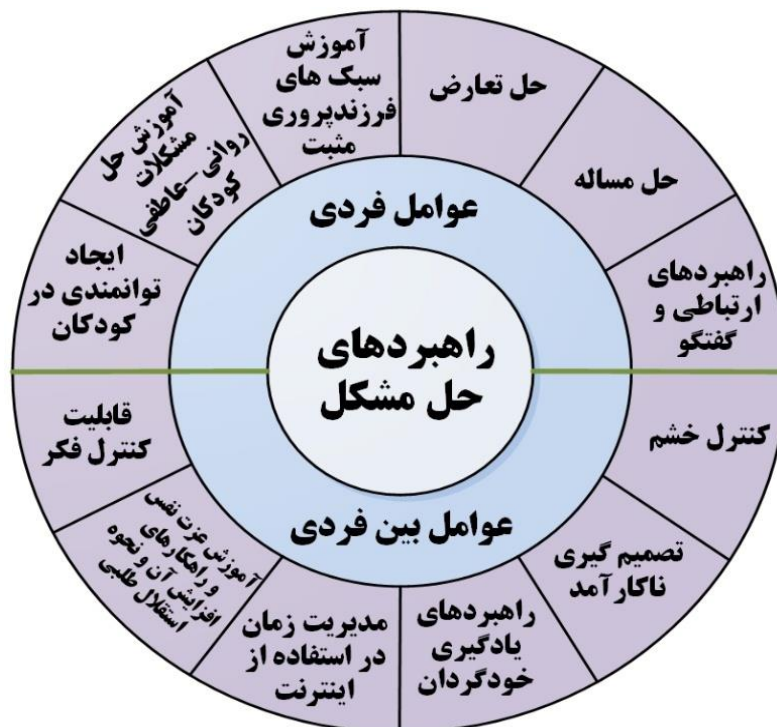

جدول ۵ مولفه‌ها و ابعاد شناسایی شده مبتنی بر ادبیات، پیشنهادی و کدگذاری برای راهبردهای حل مشکل

مفهوم	بعد	متغیر (مولفه)	تعداد گویه
مشکلات فردی	مشکلات فردی	راهبردهای ارتباطی و گفتگو	۳
		حل مساله	۳
		حل تعارض	۳
		آموزش سبک های فرزندپروری مثبت	۳
		آموزش حل مشکلات روانی-عاطفی کودکان	۳
		ایجاد توانمندی در کودکان	۳
		کنترل خشم	۳
		تصمیم گیری ناکارآمد	۳
		راهبردهای یادگیری خودگردان	۳
		مدیریت زمان در استفاده از اینترنت	۲
مشکلات بین فردی	مشکلات بین فردی	آموزش عزت نفس و راهکارهای افزایش آن و نحوه استقلال طلبی	۴
		قابلیت کنترل فکر	۲

راهبردهای حل مشکل

بر اساس عوامل شناسایی شده فوق مدل مفهومی نهایی پژوهش به قرار زیر است:

شکل ۲ مدل پژوهش حاصل از بخش کیفی مبتنی بر نظر متخصصان

بحث و نتیجه‌گیری

طراحی یک شیوه نوین و علمی برای کاهش این آسیب‌ها می‌تواند بر مشکلات این کودکان و در نهایت ارتقای سطح تربیتی و کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی در اجتماع کمک کند. از اینرو این پژوهش با هدف طراحی پروتکل آموزشی روانشناختی برای کودکان طلاق در رابطه با آسیب‌های نوپدید اجتماعی انجام شد که در این ارتباط ابتدا مهمترین مسایل و مشکلات در خانواده‌ها شناسایی شد که بر اساس یافته‌ها ۷۷ زیر مولفه (کد باز)، ۱۴ مولفه (کد محوری) در قالب ۳ عامل اصلی (کد گزینشی) بعنوان مسایل و مشکلات در خانواده‌ها در رابطه با آسیب‌های نوپدید اجتماعی استخراج شد که در این ارتباط عوامل خانوادگی و فردی شامل ضرر اقتصادی، دگرگونی ارزش‌ها، عوارض جسمی و روانی، کمرنگ شدن ارتباطات در دنیای واقعی و اتلاف وقت بود و عوامل ارتباطی نیز شامل مولفه‌هایی چون دگرگونی ارتباطات، آمیختگی مرز درست و نادرست، ایجاد زمینه برای دسترسی‌های نامناسب و کمرنگ شدن ارتباطات واقعی بودند نهایتاً عوامل اجتماعی نیز شامل شاخص‌هایی از قبیل آسیب‌های روانشناختی، زمینه‌سازی برای تشویش در جامعه، زمینه‌سازی برای دگرگونی روابط بین فردی، فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی، خودکشی در اثر بازی‌های رایانه‌ای، تخریب روابط اجتماعی و انزوای اجتماعی، آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی و رفتارهای پرخطر بودند. عوامل، ابعاد و مولفه‌های شناسایی شده آن در برخی از مطالعات پیشین نیز ذکر شده‌اند. لذا می‌توان بیان کرد که نتایج این تحقیق در بعد شناسایی عوامل، ابعاد و مولفه‌های استخراج شده با تحقیقات (Visser & Van Lawick (2021); DuPont et al. (2020); Hesse et al. (2020); Brown & Sclater (2019); Sclater & Piper (2019); (Olofsson (2019); Sarrami et al. (2017) هم‌رستا می‌باشد.

سپس برای هر کدام از مشکلات راهبردهای حل مشکل از دیدگاه خبرگان ارائه شد که جمعاً بر اساس نتایج شامل ۳۵ خرده راهبرد در قالب ۱۵ راهبرد اصلی (مولفه) و در دو عامل یا ساختار کلی راهبردهای فردی و بین فردی ارائه شد که بر اساس یافته‌ها راهبرد‌های فردی شامل راهبردهای ارتباطی و گفتگو، حل مسئله، حل تعارض، آموزش سبک‌های فرزندپروری مثبت، آموزش حل مشکلات روانی-عاطفی کودکان و ایجاد توانمندی در کودکان بود. همچنین راهبردهای بین فردی نیز مولفه‌هایی چون کنترل خشم، تصمیم‌گیری ناکارآمد، راهبردهای یادگیری خودگردان، مدیریت زمان در استفاده از اینترنت، آموزش عزت نفس و راهکارهای افزایش آن و نحوه استقلال طلبی و قابلیت کنترل فکر را شامل شد. نهایتاً یک برنامه آموزشی ۱۵ جلسه‌ای در دو بخش آموزش به خانواده‌ها در رابطه با آسیب‌های نوپدید اجتماعی در ۹ جلسه و بخش دوم آموزش خانواده‌ها در رابطه با کودکانشان در آسیب‌های نوپدید اجتماعی در ۶ جلسه با هدف آسیب‌های نوپدید اجتماعی در کودکان طلاق ارائه شد که جهت اعتبار سنجی پروتکل نهایی در اختیار ۳۰ نفر از خبرگان قرار گرفت که بر اساس نتایج آزمون t تک نمونه‌ای در بخش تطبیق، قابلیت فهم بودن پروتکل، قابلیت تعمیم بودن پروتکل و در بخش کنترل در بررسی اعتبار پروتکل، آماره t در سطح ۰.۰۱ معنادار بود. لذا از نظر متخصصان پروتکل طراحی شده از نظر اجزاء تطبیق، قابلیت فهم بودن، قابلیت تعمیم بودن و کنترل پروتکل در وضعیت مطلوبی برخوردار است بنابراین پروتکل آموزشی روانشناختی برای کودکان طلاق در رابطه با آسیب‌های نوپدید اجتماعی از اعتبار کافی برخوردار است.

اگر فرزندی ارتباط درستی با پدر و مادر خود نداشته باشد، این امر باعث می‌شود هنجارهای پیشنهادی آنان را نپذیرد. این امر باعث اختلال در روند اجتماعی شدن و در نتیجه، انحراف‌هایی مانند گرایش به فرار از خانه، انحراف جنسی و اعتیاد به مواد مخدر می‌شود. در این رابطه، دوگرف معتقد است اگر فرزندان طلاق به علت ارتباط بد با والدین دچار مشکلات عاطفی شوند، این روند بر اجتماعی شدن آنان تأثیر منفی می‌گذارد و باعث انواع رفتارهای غیرمتعادل، از جمله انحراف می‌شود (Sarookhani et al., 2014). هیرشی نیز معتقد است

علت بزهکاری را باید در محیط، از جمله محیط خانواده و به خصوص، رابطه والدین و فرزند بررسی کرد. در صورت وجود علاقه و دلبستگی میان فرزند و والدین، فرزند درگیر فعالیت‌های مطلوب اجتماعی می‌شود و از انحرافات چون (گرایش به فرار از خانه، انحراف جنسی و اعتیاد به مواد مخدر) دوری می‌کند (Fatemi et al., 2016). در این زمینه روانشناسان تأکید می‌کنند کودکان بیشتر از غذای خوب، به آغوش و محبت گرم مادر و پدر نیاز دارند و کودکانی که این نیازهایشان برآورده نشود، در معرض انواع اختلال‌ها و آسیب‌های رفتاری قرار می‌گیرند. والدینی که توانایی درک جوانان خود را نداشته باشند و انتظار داشته باشند که فرزندان به شیوه قدیمی آنان رفتار کنند، گرایش به انواع انحراف، از جمله فرار از خانه، انحراف جنسی و اعتیاد به مواد مخدر را در فرزندان خود به وجود می‌آورند (Karimian, 2008). در این راستا نظریه پیوند اجتماعی هیرشی نیز به نقش پیوند میان اعضای خانواده به یکدیگر و تأثیر آن با گرایش به انحراف اشاره دارد. براساس این نظریه، فردی که به پدر و مادر خود دلبستگی، تعهد، ارتباط (مشارکت) و ایمان بیشتری دارد، ارتباط صمیمی‌تری با آنان دارد و در نتیجه، گرایش کمتری به انحراف دارد. اگر افراد به دیگران در جامعه خود (خانواده) احساس تعهد، ارتباط (مشارکت) و ایمان داشته باشند، برای آنان ارزش و احترام قائل هستند و می‌کوشند خلاف نظر آنان رفتار نکنند؛ بنابراین، وقتی با والدین خود چنین ارتباطی داشته باشند، می‌کوشند همسو با نظر آنان گام بردارند که اعتیاد به فناوری ارتباطی (گوشی و اینترنت)، انحراف اجتماعی و رفتارها پر خطر است.

بنابراین ارائه الگوهای آموزشی/مداخله‌ای متمرکز بر غنی‌سازی مهارت‌های فردی و رابطه بین فردی بر چگونگی مدیریت تعاملات فردی و بین فردی، بر ادراک تجارب موقعیتی و شیوه ارجح فرد برای مدیریت تعارضات بین فردی موثر است. بر این اساس، پروتکل آموزش روانشناختی به کودکان طلاق در رابطه با آسیب‌های نوپدید اجتماعی با تقویت و آموزش مهارت‌های مدیریت تعارض با افزایش احساس کنترل افراد بر موقعیت‌های متعارض و توانایی آنها برای دستیابی به راه حل‌های مصالحه‌آمیز رابطه نشان می‌دهد. همچنین، این تلاش‌های آموزشی در کاهش اعتماد خودمدارانه فرد به پاسخ-های منفی خویشان در موقعیت‌های متعارض، موثر واقع می‌شود. همچنین این پروتکل خودانضباطی و خودنظم‌بخشی را در خویشان توسعه می‌دهد. و با افزایش تعهد نسبت به کمک و مراقبت از دیگران، افزایش توانش‌های دیدگاه‌گیری و بهبود مهارت‌های حل مسئله و تعامل اجتماعی مثبت سعی در کاهش آسیب‌های اجتماعی نوپدید دارد. پروتکل آموزش روانشناختی به کودکان طلاق در رابطه با آسیب‌های نوپدید اجتماعی از طریق تأکید بر ضرورت خودحمایت‌گری و بهره‌گیری از شیوه‌های انطباقی رویارویی با تجارب متعارض بین فردی و توانمندسازی آنها در برخی قلمروها مانند توانش درخواست کردن و التزام به تطبیق یافتگی با مطالبات زندگی و توانش تأکید بر نیازهای فردی با التزام به حذر از نادیده انگاشتن مقتضیات سازگاری با محیط اطراف، در تقویت منابع مقابله‌ای و پربرسازی مهارت‌های رابطه فردی و بین فردی، نقش بااهمیتی را در کاهش مشکلات کودکان طلاق ایفا می‌کند. علاوه بر این، کودکانی که در برنامه پروتکل آموزش روانشناختی به کودکان طلاق در رابطه با آسیب‌های نوپدید اجتماعی شرکت می‌کنند از یک سوی، نگرش مثبتی نسبت به توانایی خویشان برای تغییر در خود و محیط اطراف کسب می‌کنند و از دیگر سوی، می‌آموزند که چطور با دیگران و اجتماع و موقعیت‌های تنش‌زای محیطی برخورد کنند.

محدودیت‌های پژوهش

این پژوهش شامل یک سری محدودیت‌ها از جمله محدودیت در سنجش اثربخشی پروتکل در طولانی مدت و برگزاری دوره‌های یادآوری، محدودیت در عدم کنترل متغیرهای مداخله‌گر چون جنسیت، سن، هوش عاطفی، سازگاری اجتماعی و محدودیت‌هایی در تعمیم‌پذیری این یافته‌ها به سایر کودکان آسیب‌پذیر بود.

پیشنادهای پژوهشی و کاربردی

پیشنهاد می شود در آینده این پژوهش در بازه زمان طولانی تری اجرا و همچنین آزمون های ادآور نیز اخذ شود. همچنین با توجه به اهمیت خصوصیات فردی کودکان پیشنهاد می شود با در نظر گرفتن متغیر کنترلی جنسیت، سن، هوش عاطفی، میزان سازگاری اجتماعی و.. تاثیر آن را بر عوامل موثر بر کاهش آسیب های نوپدید اجتماعی مورد بررسی قرار داد و نهایتا اگرچه یافته های بخش کیفی به خودی خود قابل تعمیم به جامعه پژوهشی نیست، اما توصیه می شود مقوله ها و مؤلفه های راهبردی پروتکل استخراج شده در این پژوهش در طراحی کارگاه های آموزش برای سایر اقشار آسیب پذیر در سطوح کلان مورد توجه قرار گیرند. همچنین بر اساس نتایج پیشنهاد می شود مراکز نگهداری از کودکان بی و بد سرپرست، مشاوران و سازمان های مرتبط با کودکان طلاق با تشکیل کارگروهی آگاه و مسئولیت پذیر نسبت به بازخوانی مولفه های راهبردی پروتکل ارائه شده در این پژوهش در جهت کاهش مشکلات کودکان طلاق اقدام نماید؛ همچنین پیشنهاد می شود که با در نظر گرفتن آسیب های نوپدید اجتماعی شناسایی شده کودکان طلاق برای هر کاهش هر کدام از این آسیب ها برنامه راهبردی بلند مدت ارائه شود. و توصیه می شود در مورد مطلوب بودن اثربخشی پروتکل طراحی شده از دیدگاه اساتید، با تبدیل این پروتکل به دفترچه یا کتاب راهنمای عمل مربیان، آموزش آن را برای کودکان طلاق الزامی کرد.

منابع مالی

در هیچ یک از مراحل انجام این پژوهش هیچ گونه منابع مالی دریافت نشده است.

دسترسی به مواد و داده ها

داده ها در نزد نویسنده مسئول موجود است.

رضایت برای انتشار

نویسنده برای انتشار این مقاله رضایت کامل دارد.

تصریح درباره تعارض منافع

این پژوهش با منافع شخص یا سازمانی منافات ندارد.

References

- Abdullahi, M. (2017). Social damage and its evolution in Iran. *Tehran, Aghah Publications. (Persian)*
<https://www.agahbookshop.com/>
- Brown, J., & Sclater, S. D. (2019). Divorce: A psychodynamic perspective. In *Undercurrents of divorce* (pp. 145-160). *Routledge.*
<https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780429242755-7/divorce-psychodynamic-perspective-joanne-brown-shelley-day-sclater>
- Creswell, J. (2012). Qualitative research and research design: choosing among five approaches (narrative research, phenomenology, foundational data theory, ethnography, case study). *Translated by Hasan Danaei Fard, Hossein Kazemi, Tehran, Eshraghi Publications, Safar. (Persian)* <https://www.gisoom.com/>
- DuPont-Reyes, M. J., Villatoro, A. P., Phelan, J. C., Painter, K., & Link, B. G. (2020). Adolescent views of mental illness stigma: An intersectional lens. *American Journal of Orthopsychiatry*, 90(2), 201.
<https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/ort0000425>

- Ebrahimi, F. (2017). Determining the influence of game treatment on decreasing divorce children's stress. *Eur Psychiatry*; 41: S436. <https://doi.org/10.1016/j.eurpsy.2017.01.429>
- Esmailzadeh, V. (2016). The role of the family in preventing crimes and social harm. *Ilam Police Science Quarterly* 6(24), 69-60. (Persian) <https://www.magiran.com/paper/2479592/>
- Fatemi, D., Rahimi, A., Saadati, M., & Abbaszadeh, M. (2016). The Survey of Family's Role in Delinquency of Teenagers (Case Study: Zanjan City's Teenagers). *Strategic Research on Social Problems in Iran*, 5(3), 35-50. (Persian) <https://doi.org/10.22108/ssoss.2016.20960>
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. *Handbook of qualitative research*, 2(163-194), 105. https://miguelangelmartinez.net/IMG/pdf/1994_Guba_Lincoln_Paradigms_Quali_Research_chapter.pdf
- Hesse, M., Thylstrup, B., Seid, A. K., & Skogen, J. C. (2020). Suicide among people treated for drug use disorders: a Danish national record-linkage study. *BMC Public Health*, 20, 1-9. <https://link.springer.com/article/10.1186/s12889-020-8261-4>
- Imani, M., & Shiralyinia, Kh. (2017). The role of family function and process in adolescents' Internet addiction. *Family Counseling and Psychotherapy Quarterly*, (2), 163-142. (Persian) <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22516654.1394.5.2.7.5>
- Jeremy, A. (2015). The temporal effects of divorces and separations on children's academic achievement and problem behavior. *Journal of Divorce and Remarriage*, 56, 25-42. <https://doi.org/10.1080/10502556.2014.972204>
- Karimian, H. (2008). A look at juvenile delinquency. *Knowledge*, (126), 141-156. (Persian) <https://ensani.ir/fa/article/70003/>
- Landers, R. N., & Marin, S. (2021). Theory and technology in organizational psychology: A review of technology integration paradigms and their effects on the validity of theory. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 8, 235-258. <https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-012420-060843>
- Nikpour, F., Khalatbari, J., Rezaee, O., & Jomehri F. (2021). The comparing effectiveness of schema therapy and acceptance/commitment therapy on forgiveness among divorced women. *Journal of Psychological Science*. 20(100), 597-607. (Persian) <http://psychologicalscience.ir/article-1-983-fa.html>
- Olofsson, E. (2019). Children of divorce: Long-term psychological effects and neurological consequences. <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:1349746>
- Qamari Givi, M., & Khoshnodunya Chamachai, B. (2017). Comparison of social skills, mental health and academic performance in children with divorced, divorced and normal parents. *Family Studies*, 12(45), 92-69. (Persian) <https://magiran.com/p1581941>
- Qolizadeh, B. (2019). Investigating the social harms of teenagers and the role of the media in its prevention and control. *Journal of Media*, 31 (1), 166-147. (Persian) <https://dorl.net/dor/20.1001.1.10227180.1399.31.1.7.1>
- Ranjbar, Kh. (2015). Divorce: challenges and solutions. Report published by the Women and Children Protection Office. Bushehr Province General Justice. (Persian) <https://dadgostaribs.eadl.ir/portals/dadbus/maghalat/zxxx>
- Sarookhani, B., Khademian, T., & Naderi, F. Z. (2014). Female heads of households and problems of children's socialization (case study: female heads of households covered by Tehran Municipality) *Social Studies and Research in Iran*. (Persian), 3(4), 539-558. (Persian) <https://doi.org/> <https://doi.org/10.22059/jisr.2015.54347>

- Sarrami, N., Yazdkhasti, F., & Samani, H. R. (2017). The effectiveness of psychodrama with the content of mutual behavior analysis on emotional regulation and adaptive social performance of abused adolescent girls. *Clinical Psychology*, 9(4), 83-94. (Persian) <https://doi.org/10.22075/jcp.2018.9802>.
- Sclater, S. D., & Piper, C. (2019). The family law act 1996 in context. In *Undercurrents of divorce* (pp. 3-29). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780429242755-1/family-law-act-1996-context-shelley-day-sclater-christine-piper>
- Visser, M., & Van Lawick, J. (2021). *Group Therapy for High-Conflict Divorce: The 'No Kids in the Middle' Intervention Programme*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429023910>
- Weaver, J. M., & Schofield, T. J. (2015). Mediation and moderation of divorce effects on children's behavior problems. *Journal of family psychology*, 29(1), 39. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/fam000043>
- Weaver, J. M., & Schofield, T. J. (2018). Mediation and moderation of divorce effects on children's behavior Problems. *Journal of Family Psychology*, 29, 39-48. <https://doi.org/10.1037/fam000043>

ضمائم

برنامه آموزش برنامه روانشناختی به والدین کودکان طلاق در رابطه با آسیب های نوپدید اجتماعی

بخش‌ها	جلسات	اهداف کلی جلسات	تکالیف خانگی
(بخش اول) آموزش به خانواده ها در رابطه با آسیب های نوپدید اجتماعی	جلسه اول	فراهم کردن فضایی توأم با آرامش و امنیت برای اعضای گروه؛ مشخص کردن یک چارچوب مشخص برای جلسات آتی، آموزش مهارت ها و سبک های فرزندپروری مثبت به والدین، انواع فرزندپروری و روشن کردن مزایا و معایب آن‌ها	سخنرانی، بحث و تبادل نظر، تکالیف تعاملی، پرسش و پاسخ، بحث آزاد در مورد مطالب ارائه شده، پرسش های خودارزیابی
	جلسه دوم	کمک به کودکان جهت درک و شناسایی احساسات خود و دیگران، آشنا کردن کودکان با مفهوم احساسات و احساسات اصلی و آشنایی با انواع شبکه های مجازی و ماهواره ای، آموزش درباره خودآگاهی، توانایی شناخت و آگاهی از خصوصیات، نقاط ضعف و قوت، خواسته ها، ترس و انزجار بحث شد. زیرا رشد خودآگاهی پیش شرط ضروری روابط اجتماعی و روابط بین فردی موثر و همدلانه است.	بررسی تکالیف جلسه قبل، پرسش های خودارزیابی، فعالیت در مورد نحوه ارزیابی مهارت های خودآگاهی، ارتباط موثر، مدیریت روابط و شناسایی نقاط قوت افراد
	جلسه سوم	توضیح مفهومی خانواده، و افزایش آگاهی و پذیرش کودکان نسبت به خاص بودن برخی از خانواده ها؛ کمک به کودکان جهت درک این مسئله که هر خانواده ای منحصر به فرد و خاص است؛ کمک به کودکان جهت درک و شناسایی ساختار خانواده خویش؛ فراهم کردن زمینه ای برای کودکان جهت این که در مورد خانواده خود بیشتر صحبت کنند. همچنین در این جلسه توانایی ارتباط موثر به افراد آموزش داده شد تا بتوانند کلامی و غیرکلامی و مناسب با فرهنگ، جامعه و موقعیت، خود را بیان کنند، آموزش این توانایی ها به آزمودنی ها کمک می کند بتوانند نظرها، عقاید، خواسته ها، نیازها و هیجان های خود را ابراز و به هنگام نیاز بتوانند از سایر اعضای خانواده درخواست کمک و راهنمایی کنند. مهارت تقاضای کمک و راهنمایی از سایر اعضای خانواده در مواقع ضروری از عوامل مهم یک رابطه سالم است	بررسی تکالیف جلسه قبل، انجام فعالیت در مورد چگونگی کسب مهارت های روابط بین فردی، گوش دادن فعال و مکالمه تعمیدی
	جلسه چهارم	کمک به کودکان جهت درک هر چه بیشتر مفهوم طلاق و عوارض شبکه های مجازی و ماهواره ای، و از بین بردن سوءتفاهماتی که آنها در این زمینه دارند؛ فراهم کردن فضایی امن و مطمئن برای اعضای گروه، تا آنها بتوانند احساسات خود را در رابطه با طلاق والدینشان با سایر اعضا در میان بگذارند؛ کمک به کودکان جهت شناسایی احساسات و واکنش هایی رایج، نسبت به طلاق والدین (واکنش هایی نظیر انکار، ترس از طرد شدن، احساس گناه و غمگینی)	بررسی تکالیف جلسه قبل، نوشتن احساسات منفی که هفته قبل تجربه کرده اند،
	جلسه پنجم	آشنا ساختن اعضای گروه با مفاهیم مربوط به حل مسئله اجتماعی، تاکید بر این نکته که روش های متعدد جهت حل مسائل وجود دارد، پرداختن به ترکیب مهارت های حل مساله اجتماعی، کمک به کودکان در به کار بردن توانش های حل مساله در زندگی شخصی خود	مرور مهارت های فرا گرفته شده تاکنون به وسیله پرسش و و پاسخ به شرکت کنندگان
	جلسه ششم	تشویق کودکان به ایجاد راه حل های متعدد در مورد یک مشکل خاص؛ کمک به کودکان جهت ارزیابی میزان تناسب راه حل های ارائه شده، آموزش مهارت های تصمیم گیری خوب، آشنایی با تصمیم گیری سه مرحله برای تصمیم گیری خوب، پیش بینی عواقب و تاثیر تصمیم گیری های خوب بر زندگی	ارائه تکالیف جلسه قبل و ارائه بازخورد، فعالیت در مورد نحوه درست تصمیم گرفتن
	جلسه هفتم	به کار بردن مهارت های حل مسئله به منظور حل مسائل شخصی و مشکلات مربوط به طلاق، آموزش مهارت حل مساله، مراحل آن، نقش مهارت حل مساله در حل و فصل مسائل روزانه، آموزش این توانایی افراد را قادر می کند تا به طور موثرتری مسائل زندگی را حل کند. مسائل مهم زندگی و مدرسه چنان چه حل نشده باقی بمانند، استرس روانی ایجاد می کنند که به فشار جسمی و روانی و ناراضیاتی خانوادگی منجر می شود.	ارائه تکالیف جلسه قبل و ارائه بازخورد، فعالیت در مورد ایجاد مهارت های حل مساله
	جلسه هشتم	آموزش به کودکان جهت درک تفاوت بین مشکلاتی که می توانند و مشکلاتی که نمی توانند حل کنند؛ کمک به کودکان جهت تشخیص بین آرزوها و باورها؛ تداوم کاربرد مهارت های حل مساله به منظور حل مسائل مربوط به طلاق، آموزش مهارت تفکر انتقادی و آموزش قاطعیت مراحل این مهارت ها، نقش پر اهمیت مهارت تفکر انتقادی و قاطعیت بر روابط زندگی خانوادگی	ارائه تکالیف جلسه قبل و ارائه بازخورد، انجام فعالیت در مورد نشست خانوادگی
	جلسه نهم	تقویت و تحکیم مهارت های حل مساله اجتماعی کودکان، مروری بر مفهوم احساسات، پیامدهای هر احساس، مفهوم خانواده و مشکلات مربوط به طلاق،	سخنرانی، بحث و گفتگو، پرسش و پاسخ، مهارت های کنترل هیجانات و روش های مقابله با

توانایی شناسایی و ابزار هیجانات، آگاهی از واژه های احساسی، دانش هیجانی، آموزش مهارت کنترل هیجان ها به منظور ارتقا سطح نیازهای بنیادی	تنیدگی به ویژه هنگامی که فرد در موقعیت فشارزا قرار دارد
--	---

برنامه آموزش برنامه روانشناختی به کودکان طلاق در رابطه با آسیب های نوپدید اجتماعی

بخش ها	جلسات	اهداف کلی جلسات	تکالیف خانگی
(بخش دوم) آموزش خانواده ها در رابطه با کودکانشان در آسیب های نوپدید اجتماعی	جلسه دهم	افزایش توانایی کودکان جهت تشخیص و ابزار احساساتشان نسبت به والدین؛ بررسی بیشتر عواطف و احساسات کودکان نسبت به طلاق؛ کمک به کودکان جهت شناخت افکار و اعمال شان؛ کمک به کودکان جهت کاربرد مهارت های حل مساله به منظور حل مسائل مربوط به طلاق، آموزش مهارت های خودگردانی، خودکنترلی، استقلال و پر کردن اوقات فراغت به منظور ارتقا شایستگی	سخنرانی، بحث و گفتگو در گروه، پرسش و پاسخ، آموزش مهارت خودگردانی و تکنیک های مرتبط با آن
	جلسه یازدهم	بررسی ادراکات و احساسات کودکان نسبت به مشکلاتی که در ارتباط با والدین شان دارند؛ کمک به کودکان جهت درک تغییرات ایجاد شده در خانواده؛ کاربرد مهارت های حل مسئله به منظور حل مسائل مربوط به طلاق، آموزش مهارت مقابله با استرس و استرس زاهای زندگی خودمختاری و شایستگی خانوادگی، تعریفی از استرس و استرس زاهای زندگی توسط محقق، بیان پیامدهای استرس بر عملکرد افراد و آموزش آرمیدگی عضلانی	سخنرانی، بحث و گفتگو در گروه، پرسش و پاسخ، آموزش مهارت مقابله با استرس و تکنیک های آن
	جلسه دوازدهم	مرور و تحکیم مربوط به طلاق؛ بررسی بیشتر مشکلات مربوط به والد-کودک؛ زمینه سازی در کودکان برای فرا رسیدن پایان جلسات، بیان ضرورت آموختن آموزش مهارت ها، تعریف و روشن سازی مهارت ها و تاثیر آن بر زندگی	سخنرانی، بحث و تبادل نظر، تکالیف تعاملی، پرسش و پاسخ
	جلسه سیزدهم	تقویت عزت نفس کودکان نسبت به خودشان به عنوان افرادی منحصر به فرد و خاص؛ برجسته کردن تغییرات مثبتی که در نتیجه طلاق والدین در زندگی کودک ایجاد شده است، توضیح مفهوم و معیار عملکرد و جنبه های شناختی، رفتاری و هیجانی آن و تاثیر آن بر احساس ارزشمندی، تشریح روش های مناسبی که می توان به هنگام برآورده نشدن معیار درونی اتخاذ کرد (ارزیابی مجدد معیار، کسب مهارت های لازم برای تحقق معیار و استفاده از اسنادهای جزئی، غیرثابت و بیرونی به هنگام برآورده نشدن اتفاقی معیار)	سعی در استفاده صحیح ملاک ها، خودگویی های مثبت و اسنادهای مفید تا حد ممکن و یادداشت کردن آنها در صورت مواجه شدن با ناکامی (شکست)
	جلسه چهاردهم	افزایش عزت نفس کودکان با تاکید بر نقاط قوت آنها در گروه؛ ایجاد آمادگی بیشتر در اعضای گروه مبنی بر پایان یافتن جلسات گروهی، تعریف درک اجتماعی و توضیح رابطه آن با خودپنداره و عزت نفس، توضیح رابطه خودگویی با افکار، احساسات و رفتار، بیان روش تشخیص رخ دادن خودگویی، توضیح در مورد شیوه مقابله با خودگویی های منفی و روش های افزایش خودگویی مثبت (تفسیر متفاوت از وقایع و پاداش دادن به خود به خاطر این تفسیرها)	ذکر دو یا سه موقعیت که فرد در هفته آینده در مورد خود احساس بدی پیدا می کند، بیان خودگویی های منفی خود در آن موقعیت، توصیف احساسات بد ناشی از آن خودگویی ها، سعی در به کارگیری مهارت های یادگرفته شده در جلسه، پاداش دادن به خود در صورت موفقیت در به کار بستن این مهارت ها
	جلسه پانزدهم	تاکید بر حمایت گروهی اعضا از یکدیگر علی رغم پایان یافتن جلسات به منظور تحکیم روابط بین آنها؛ پایان دادن به جلسات گروهی به نحو مطلوب	گرفتن بازخورد و پس آزمون

روش شناسی پژوهش متناسب با اهداف (محقق ساخته)

اهداف	روش پژوهش	جامعه آماری	نمونه گیری	ابزار گردآوری داده	ویژگی روانسنجی ابزار	روش تجزیه و تحلیل داده ها
طراحی پروتوکول آموزش روانشناختی به کودکان طلاق در رابطه با آسیب های نوپدید اجتماعی	کیفی- تحلیل مضمون- بنیادی	متخصصان دانشگاهی و والدین طلاق	روش: هدفمند و حجم نمونه: اصل اشباع	مصاحبه نیمه ساختاریافته و مبانی نظری و پیشینه پژوهش	دقت- موثق بودن؛ اعتبار در برابر روایی؛ قابلیت اعتماد در برابر پایایی؛ انتقال پذیری در برابر تعمیم پذیری (روایی خارجی)؛	تحلیل مضمون (کدگذاری باز، محوری و انتخابی) با نرم افزار Maxqda

	تأیید پذیری در برابر عینیت؛					
تحلیل کواریانس با استفاده از نرم‌افزار Spss-V23	روایی: محتوایی و پایایی: ضریب آلفای کرونباخ	پرسشنامه آسیب‌های نوپدید اجتماعی توسط رنج‌دوست (۱۳۹۸)	روش: مرحله‌ای (خوشه ای تک مرحله ای و دردسترس) حجم نمونه: ۳۰ کودک طلاق	کودکان طلاق مراجعه کننده به مراکز مشاوره شهر بوکان	کمی- کاربردی- نیمه آزمایشی	تعیین اثربخشی پروتوکول آموزشی بر کاهش میزان استفاده از فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی در کودکان طلاق
تحلیل کواریانس با استفاده از نرم‌افزار Spss-V23	روایی: محتوایی و پایایی: ضریب آلفای کرونباخ	پرسشنامه آسیب‌های نوپدید اجتماعی توسط رنج‌دوست (۱۳۹۸)	روش: مرحله‌ای (خوشه ای تک مرحله ای و دردسترس) حجم نمونه: ۳۰ کودک طلاق	کودکان طلاق مراجعه کننده به مراکز مشاوره شهر بوکان	کمی- کاربردی- نیمه آزمایشی	تعیین اثربخشی پروتوکول آموزشی بر کاهش انحرافات اجتماعی در کودکان طلاق
تحلیل کواریانس با استفاده از نرم‌افزار Spss-V23	روایی: محتوایی و پایایی: ضریب آلفای کرونباخ	پرسشنامه آسیب‌های نوپدید اجتماعی توسط رنج‌دوست (۱۳۹۸)	روش: مرحله‌ای (خوشه ای تک مرحله ای و دردسترس) حجم نمونه: ۳۰ کودک طلاق	کودکان طلاق مراجعه کننده به مراکز مشاوره شهر بوکان	کمی- کاربردی- نیمه آزمایشی	تعیین اثربخشی پروتوکول آموزشی بر کاهش رفتارهای پر خطر در کودکان طلاق